

سرشناسه :	جمشیدیان، همایون، ۱۳۲۹ -
عنوان و نام پدیدآور :	تحلیل بلاغی نمونه‌هایی از شعر کلاسیک فارسی از آغاز تا صائب / همایون جمشیدیان، لیلا نوروزپور.
مشخصات نشر :	گرگان : دانشگاه گلستان، ۱۳۹۱.
مشخصات ظاهری :	۳۸۲ص.
شابک :	9786009297115
وضعیت فهرست نویسی :	فیا
یادداشت :	کتابنامه.
یادداشت :	نمیه.
موضوع :	شعر فارسی - تاریخ و نقد
موضوع :	معانی و بیان
شناسه افزوده :	نوروزپور، لیلا، ۱۳۵۲ -
شناسه افزوده :	دانشگاه گلستان
رده بندی کنگره :	۱۳۹۱ ت ۸۲ ج/ PIR2528
رده بندی دیویی :	۸۵۱/۰۹
شماره کتبخاناسی ملی :	۲۷۱۵۰۵
تاریخ درخواست :	۱۳۹۱/۰۲/۰۱
تاریخ پاسگذاری :	۱۳۹۱/۰۲/۰۵
کد پیگیری :	2746225

تحلیل بلاغی نمونه‌هایی از شعر کلاسیک فارسی از آغاز تا صائب

- مؤلفان: دکتر همایون جمشیدیان و دکتر لیلا نوروزپور
- ناشر: انتشارات دانشگاه گلستان
- ناظر فنی: محمدرضا شجاعی
- طرح جلد: حامد جمشیدیان
- صفحه آرای: محمدباقر مهرآبادی
- چاپ و صحافی: کمال الملک
- سال و نوبت چاپ: تابستان ۱۳۹۱ - چاپ اول
- شمارگان: ۱۰۰۰
- قیمت: ۱۰۰۰۰ تومان
- قطع: وزیری
- مشخصات ظاهری: ۳۸۳ صفحه
- شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۲۹۷۱-۱-۵

تحلیل بلاغی نمونه های
از شعر کلاسیک فارسی
از آغاز تا سائب

دکتر یایون جمشیدیان
دکتر لیلانور روزبور
اعضای هیأت علمی دانشگاه گهستان

فهرست

۱۳.....	رودکی.....
۲۱.....	شاعران بی دیوان.....
۳۶.....	کسائی.....
۴۵.....	فردوسی.....
۵۶.....	فرخی.....
۶۷.....	عنصری.....
۷۵.....	منوچهری.....
۸۱.....	فخرالدین اسعد گرگانی.....
۹۳.....	قطران تبریزی.....
۱۰۶.....	ناصر خسرو.....
۱۱۷.....	مسعود سعد.....
۱۳۴.....	سنائی.....
۱۵۲.....	أنوری.....
۱۶۳.....	ظهير الدين فاريايى.....
۱۸۰.....	خاقانی.....
۲۰۰.....	نظامی.....
۲۱۹.....	عطار.....
۲۶۱.....	مولوی.....
۲۸۴.....	فخرالدین عراقی.....
۲۹۳.....	سعدی.....
۳۰۵.....	سیف فرغانی.....
۳۱۸.....	عید زاکانی.....
۳۲۸.....	سلمان ساوجی.....
۳۳۸.....	حافظ.....
۳۴۹.....	جامی.....
۳۷۲.....	صائب.....

مقدمه

خواننده اثر ادبی به اقتضای فکر و احوال روحی خود، ممکن است اثر ادبی را به سرگرمی و تفریح بخواند؛ این گونه خواننده ای را با مسائلی چون درک و تأمل در شعر و کشف راز و رمزهای آن کاری نیست.

از سویی دیگر، خواننده ای ممکن است اثر ادبی را با این پیش فرض بخواند که این آثار نگاهی دیگرگون به جهان، انسان، خداوند، عالم ماده و معنا دارند، کند و کاوی در احوال روحی اند، یا مدح امیر یا حاکمی هستند که احوال ماضی و ممدوح و روابط قدرت را از پس سالیان، بر خواننده ای در زمانی دیگر، آشکار می کنند و این همه، در زبانی استوار و مخیل.

خواننده ای از این دست، برای درک شعری در هر نوع (ژانر)، باید روشی برای درک متن ادبی داشته باشد. به عبارت دیگر، اگر شعر را به مثابه مسئله ای بینکاریم، برای حل آن، به ناگزیر باید مراحل را پیمود که برخی از آن چنین است:

۱. با صدای بلند خواندن شعر تا قوه شنوایی نیز به درک یاری کند.
۲. پی بردن به معنای لغات و تأمل در درک معنای آن و در صورت لزوم، رجوع به فرهنگ های معتبر.

۳. ادراک ساختار نحوی شعر، به گونه ای که عناصر جمله در جایگاه دستوری خود قرار گیرند.
۴. تا این حد، ساختار اولیه زبانی اثر و معنای کلی و گاه، مبهم آن آشکار می گردد. از این پس، تا درک شعریت شعر، راهی دشوارتر در پیش است. ممکن است با طی این مراحل سه گانه، هنوز معنای روشنی از بیت بر نیاید. چنانچه جوهره شعریت شعر بیشتر باشد، هنوز به سالک این وادی جواز گذر نمی دهد و به ناگزیر باید راه های دیگری را نیز پیمود.
۵. بررسی معانی فرا قاموسی واژگان، یعنی واژگانی که در معنای اصلی خود به کار رفته اند.
۶. بررسی اشارات، تلمیحات یا وقایع دیگری که بی دانستن آنها درک شعر میسر نیست.
۷. بررسی ارتباط واژگان با یکدیگر، تناسب ها و تداعی های واژگان.
۸. تأمل در ارتباط عمودی مصراع ها و بیت های شعر که گاه چندان روشن نیست.
۹. به کارگیری دانش هایی چون سبک شناسی، زبان شناسی، معنی شناسی، تاویل و تفسیر متن، نقد ادبی و..
۱۰. بررسی منابعی که سرچشمه اندیشه های شاعر به شمار می آیند.
- موارد گفته شده، کم یا بیش، برای تأمل در هر شعری به کار می آیند، آشکار است که متون پیچیده که حاصل تأملات اندیشه های عمیق تری هستند، کوشش های فراتری را می طلبند.
- همه این موارد میسر نیست اگر خواننده مدام از خود و از متن پرسش نکند. بی پرسش، پاسخی نیست و بی پاسخ، ادراک ناممکن است. پرسیدن و چگونه پرسیدن، دانش و هنری است که خواننده اثر ادبی باید در خود ایجاد کند و پرورد.
- این کتاب، با تحلیل بلاغی نمونه هایی از شعر کلاسیک، پاسخی است به پرسش های مقدری که با خواندن هر شعر باید برای رسیدن به معنا در ذهن خواننده ایجاد شود؛

پرسش‌هایی در خصوص ارتباط و هماهنگی موسیقایی واژگان، تداعی‌ها و تخیل‌هایی که واژگان را در کنار یکدیگر نشانده، پیش زمینه فکری هر تصویر، واژگانی که با غیر معنای قاموسی و آشنای خود حضور دارند، معانی که به سبب شیوه قرار گرفتن واژگان و عبارات تداعی می‌شود. راه یابی به پاسخ‌ها جز با تأمل، تفکر و خواندن و باز خواندن و طرح پرسش از معنای متن و تفکر درباره آن میسر نیست.

یکی از شیوه‌های بسیار سودمند و موثر در یادگیری تفکر و حل مسئله، نوشتن و ممارست در نوشتن است. خواننده‌ای که با اثری دشوار روبرو می‌شود یا خود را ناتوان از درک پیچیده‌گی‌های متن می‌بیند، چنانچه قلم در دست گیرد و نخستین چیزهایی را که به خاطر می‌آورد یا می‌اندیشد، بی‌دغدغه در درستی یا نادرستی، بر کاغذ بنگارد و آنگاه به بازپس بنگرد، خواهد دید آنچه بر کاغذ ثبت شده، بسیار افزون‌تر از آن چیزی است که نخست می‌پنداشته است.

در این کتاب، شعرهای شاعران کلاسیک فارسی به ترتیب از رودکی تا صائب به لحاظ بدیع، بیان و معانی بررسی و تحلیل می‌شود و البته، بخشی نیز به شعرهای شاعران بی‌دیوان اختصاص یافته که به دلیل فضل تقدم رودکی در تاریخ ادبیات ایران، پس از اشعار او آمده است. در گزینش اشعار، کوشش این بوده است که بیت‌ها دستکم در یکی از سه زمینه بلاغت، نکته قابل توجهی داشته باشند. این نمونه‌ها، همه انواع ادبی حماسی، تعلیمی، غنایی و عرفانی را در بر می‌گیرد.

مخاطب این نوشتار، نخست دانشجویان کارشناسی و کارشناسی ارشد ادبیات هستند که مبانی نظری این دانش‌ها را پیشتر فرا گرفته‌اند و این کتاب تمرین و تأملی است بر آن آموخته‌ها. دیگر، آنان که ادبیات را به درس، در دانشگاه نیاموخته‌اند و به شعر و ادبیات دلبستگی دارند، نیز با محتوای متون آشناتر می‌شوند و دستکم در می‌یابند اشعار در سطحی دیگر، ممکن است معناهای دیگری نیز داشته باشند. هرچند که در این نوشته تنها به سه سطح بدیع، بیان و معانی پرداخته شده است.

بدیهی است به منظور فراگیری بهتر، خوانندگان، نخست باید متن شعر را بخوانند و پیش از خواندن ذیل هر مبحث، نخست خود تامل کنند و در صورت امکان، دریافته های خود را بنویسند، آنگاه گمان ها و حدس های خود را با نوشته ها بسنجند. می توان این کتاب را نه از آغاز که از هر جا خواند، اما خواندن اشعار از آغاز تا انجام، شاید مخاطب را با سیر تحول شعر، تصاویر و اندیشه ها آشناتر کند. هر چند که شعرها بر این مبنا در کنار یکدیگر قرار نگرفته اند.

در پایان لازم است از جناب آقای دکتر علیرضا خواجه شاهکوهی؛ معاون پژوهش و فناوری دانشگاه گلستان، همکاران ایشان در شورای پژوهشی دانشگاه که امکان چاپ کتاب را فراهم آوردند، سپاسگزاری کنیم. همچنین از جناب آقای دکتر رضا مصطفوی سبزواری؛ استاد دانشگاه علامه طباطبائی، آقای دکتر غلامرضا پیروز؛ دانشیار دانشگاه مازندران و دکتر وحید رویانی؛ استادیار دانشگاه گلستان که داوری کتاب را بر عهده گرفتند و نکته های سودمندی را برای اصلاح کتاب مرقوم داشتند کمال سپاس خویش را تقدیم می داریم و نیز از مدیر محترم انتشارات آیین محمود؛ آقای شعاعی که برای به ثمر رسیدن این کتاب کوشش فراوان نمودند، قدر دانی می کنیم.

سرانجام، از دوست دیرین، آقای دکتر احمد رضایی؛ دانشیار دانشگاه قم که کتاب را پیش از چاپ خواندند و نکته های سودمندی را یاد آوری کردند، سپاسگزاریم. موجب خرسندی خواهد بود چنانچه خوانندگان گرامی پیشنهادها و نظریات خود را درباره کتاب و یا موارد اشکالات احتمالی آن از طریق ایمیل های زیر به اطلاع ما برسانند.

homayunjamshidian@yahoo.com

l_norozpoor@yahoo.com

آذر ماه ۱۳۹۰

گرگان

بیان چند نکته

۱. اصطلاحات مربوط به آغاز و پایان هر مصراع به صورت زیر است:

- | صدر | عروض | ابتدا | عجز |
|---|------|-------|-----|
| در مواردی که کلمه دقیقاً در جایگاه مورد نظر نیامده باشد، بطور تقریبی به نسبت نزدیکی به هر یک از جایگاه‌ها در نظر گرفته شده است. | | | |
| ۲. درباره تنابع اضافات یعنی تکرار مصوت کوتاه e در نظر داشته باشیم که مقصود اضافه دستوری نیست، بلکه تکرار کسره در ترکیب‌های وصفی و اضافی است. | | | |
| ۳. کلماتی دارای سجع متوازن هستند که از نظر هجای عروضی بر اساس تلفظ در شعر مورد بررسی هموزن باشند؛ به عبارت دیگر اگر یکی از کلمات دارای سجع متوازی به صورت اضافه در بیت آمده باشد، به دلیل عدم هماهنگی در وزن سجع متوازن محسوب نشده است. | | | |
| ۴. از آنجا که در ابیات، ارتباط معنایی بین کلمات طبیعی است، تنها در مواردی صنعت مراعات نظیر ذکر شده که ارزش هنری آن با ابهام یا استعاره برجسته شده باشد. | | | |
| ۵. در انواع تشبیه مقید و مرکب دیدگاه دکتر شمیسا مبنای قرار گرفته و در مواردی که قید در ساختار تشبیه نقش داشته باشد، مقید در حکم مرکب محسوب می‌شود. | | | |
| ۶. به دلیل اختلاف نظر درباره قصر و طرفین آن؛ مقصور و مقصوره این صنعت بر اساس دیدگاه علامه همایی در نظر گرفته شده است. | | | |
| ۷. یکی دانستن قرینه و ملایم - برخلاف دیدگاه قدما - بر مبنای نظر دکتر شمیسا لحاظ شده و انواع استعاره مصرحه با در نظر گرفتن این یکسانی تحلیل شده است. | | | |